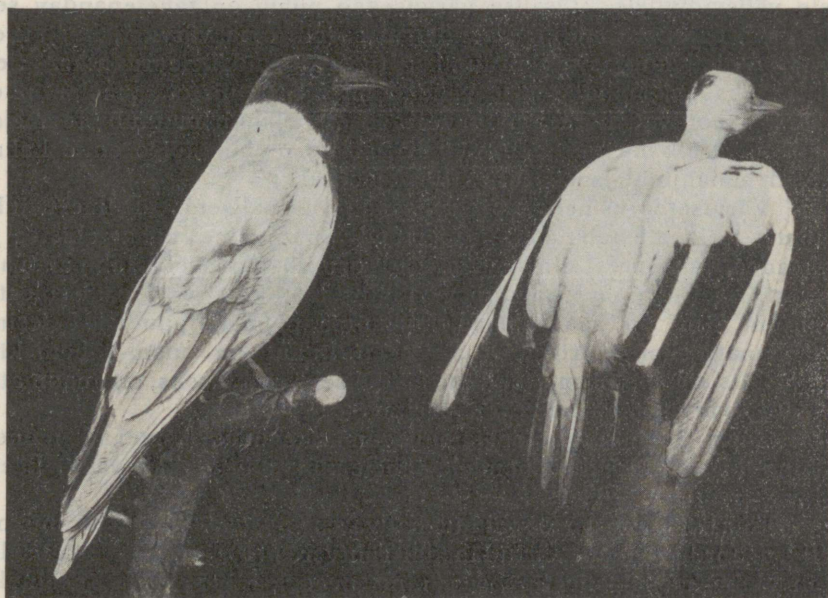

ALBINOOTILISI LINDE.

M. H ä r m s.

Lindude hulgas leidub vahel isendeid, kes oma värvusega suuresti erinevad liigi tüüpilistest esindajatest. Nende sulestik on muutunud kas täiesti valgeks, valgekirjuks või tunduvalt kahvatu-

J. Auli foto.

17. joon. Vasakul: hallvares, Põlgastest 23. X 1934; paremal: musträhn, Põlvast, Adiste metsast 2. IV 1934.

maks liigile omapärasest sulestikust, või aga see on palju tumedam normaalsest. Esimene juhtum, sulestiku heledaks muutumine, on tuntud albinismi ehk värvisetuse nime all; teise, tumenemise, oskussõnaks on melanism ehk tümmus. Albinismi põhjustab kas osaline või täieline värvolluse (pigmenti) kadu sulest, melanismi tekkitab pigменти liigne kuhjumine.

Teatavasti kuuluvad linnunahas ja selle tekistes, nagu sulge-

des, sarvkattes jne. esinevad pigmentollused¹ kahte, suuresti erinevasse rühma. Esimese moodustavad nn. melaniinid, teise lipokroomid ehk rasvvärvollused. Melaniinide värvus on kollakaspruunikas kuni must ning kujult on melaniinikehakesed kas terakesevõi kepikesetaolised; lipokroomid — intensiivne punaste ja kollaste sulgede pigment — ei esine iialgi terakesetaoliselt, vaid alati hajaval kujul, imbsetitades teataval määral sule sarvmassi. Görnltzi uuringutest on selgunud, et melaniinid jagunevad omakord kahte rühma: eumelaniinideks ja feomelaniinideks. Esimeste kandjad on tumedavärvuselised ning kepikesekujulised, viimaste kandjad varieeruvad kollakatest toonidest kuni pruunideni ning on terakesekujulised. Linnusud mustade ja hallide toonide tekitajaks on eumelaniinid; pruunide, pruunkollaste ja pruunpunaste toonide esilekutsujaks feomelaniinid. Tuleb märkida, et mida tihedamalt melaniinkehakesed sules asetsevad, seda vastupanevam on sulg mehaanilistele välismõjudele. Osalise värvusekao puhul on tähelepandav see olukord, et eumelaniinid muudavad sageli oma värvust, kusjuures mustad alad kujunevad pruuniks, tumepruunid helepruuniks. See toimub kas pigmendikoguse vähendamise teel, nii et eumelaniinkepikesed jaotuvad hõredamalt, või aga eumelaniin muutub feomelaniiniks. Võib ka märkida, et värvusekao puhul kõige enne kahevad melaniinid ja siis alles lipokroomid.

Värvisetus esineb kas täielisena või osalisena. Esimest juhtumust iseloomustab täieline pigmendi puudumine naha tekistes ja silmades, kusjuures silma vikerkest osutub punaseks läbipaistvast verest. Teisel puhul puudub värvollus täielikult vaid osal sulestikul, ent osal on see olemas, kusjuures pigmendipuudus ei esine aga kunagi sümmeetriliselt. Säärased linnud on enam-vähem kirjud. Mis on albinismi tekkimise tõeliseks põhjuseks, on teadmata, ent too värvuseline hälve on päritav.

Tartu ülikooli zoologiamuuseumi kogudes esinevad mõned albinoofilised linnud ja nendele tähelepanu juhtida tahavdki käesolevad read.

Täisalbiinoks on osutunud hallvares (*Corvus c. cornix*), mis on 1914. a. aprillis lastud Tartu lähedal Tähtveres (18. juun.). Kuigi selle linnu laba-hoosulgede tipposas ning peasulestikus, eriti pealnoka aluse ümbruses, melaniinid esinevad veel diluutsel kujul, iseloomustavad kõik teised tunnused — puhtvalge sulestik, noka, jooksme, varvaste ning küüniste, ent eriti vikerkesta värvisetus seda isendit kui täisalbiinot. Paistab tõenäosena, et selle linnu helenemistooming mahalaskmise ajal lähenes lõpule, ent päris lõpulejõudmiseks vajas veel teatavat aega.

Osalise albinismi tüüpiliseks esindajaks on 1934. a. 2. aprillil Põlva kihelkonnas Vanaküla Adiste metsas lastud emane musträhn

¹ Lindude sulestikus esinev valge pole pigmentvärvus, vaid on ainult lihtne struktuurvärvus. Valgestruktuuri kandjateks on peamiselt suleroo ja suleudemete sarvestunud üdirakud.

(*Dryocopus m. martius*) (17. joon.). Nagu pildist näha, on selle isendi must sulestik muutunud puht-valgeks, säilinud on vaid tiibadel ning sabal mõningaid musti sulgi. Selle linnu pea ning kael on valged, tagapeal väikese kolmnurkse veripunase laiguga. Kogu selg ning saba ülapoole katesuled on valged, ainult viiel sulel nõrga mustja tippäärisega. Allpool on valge, rinna vasakul poolel ühel ning rinna paremal poolel viiel sulel mustjashalli tipposaga. Saba allpoole katesuled on valged. Eriti ebasümmeetriline on tiibade ja saba värvus. Parema tiiva 1.—7. laba-hoosulg on valged, kusjuures teine keskosas nõrgalt halliga ning kolmas samal alal mustjaga on tingeeritud ja kuuenda välis-

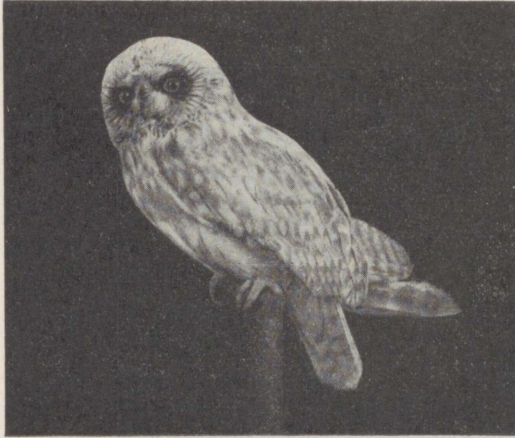

J. Auli foto.

18. joon. Hallvares, Tähtverest IV. 1914.

laba peaaegu täies ulatuses on pigmenteeritud mustjashalliga; 8.—10. laba-hoosulg on mustad. Laba-katesulgedest on 1.—6. valged, 7.—10. mustad. Künra-hoosulgedest on esimene tipposas ning siselabal valgega tähnitud, kusjuures selle nähtav roosa on valge, 2.—5. on mustad, 6. ja 7. on valged, 8. on must, 9.—11. on valged. Kõik künra-katesuled on valged. Väikesed pealttiiva katesuled on valged, ühel keskmiste real mustade tippudega. Alltiiva katesuled on valged, mõned kaenlasuled keskosas mustad. Vasema tiiva 1.—6. laba-hoosulg on valged, teise, neljanda, viienda ja kuuenda välislabal kohati nõrga musta värvusega, 7. laba-hoosulg on valge, ent tipposas must, 8. on ainult alusosas valge, muidu must, 9. on must, 10. on must, siselaba keskkohal valge laiguga. Labakatesulgedest on 4 sisemist mustad, 5. seestpoolt arvates on ainult tipposas must, teine väljastpoolt arvates on alusosas mustjas, muidu valge, kõik teised on valged. Künra-hoosulgedest on esimene valge, 2.—6. on mustad, 7. ja 8. on valged, 9. on must, väikese valkja tipuga, kõik teised on valged. Künra-katesuled on valged, ainult üheksanda

sule katesulg on tipposas mustjas. Väikesed pealtiivakatesuled, alltiiva katesuled ja kaenlasuled nagu paremal tiival. Saba parema poole esimene sulg on alusosas valge, distaalosas mustjas heledate tähnikestega, teine on must, kolmas on alusosas valge, tipposas must, neljas ja viies on mustad, kuues on valge, tipul natuke must. Saba vasema poole esimene sulg on täiesti valge, teine on helepruun, kolmas ei erine parema poole sulest, neljas ja viies on valged, ainult tipul natuke helepruunid, kuues on helepruun, ent teisest tumedam. Nagu tiiva- ja tüürsulgede kirjeldusest selgub, erineb parema poole sulgede värvus vasema poole vastavate sulgede värvusest märksa, mis on hästi nähtav ka pildil. Nokk, jookse, varbad ja küünised on melaniinid kaotanud ja valgeks muutunud. Silma vikerkest on normaalne — helekollane. Huvitav on märkida, et suurest punasest laigust, mis favaliselt iseloomustab emase tagapead, järele on jäänud, nagu eespool juba mainitud, vaid väike laiguke, ent siingi on toimunud suur muutus: kõikide

J. Auli foto.

19. joon. Sooräts, Ülenurmest 25. IX 1930.

sulgede alusosast on kaadunud jäljetult melaniinid, need on puhtvalged, säilinud on vaid tipmisele osale omased punased lipokroomid, ent käesoleval momendil on ka seal käimas nende kadumisprotsess. Oletada tuleb, et see lind oleks pea muutunud täisalbino.

Omapärane lind on emane hallvares (*Corvus c. cornix*) (17. joon.), kelle hr. H. Armulik maha laskis 1934. a. 23. oktoobril Võrumaal Põlgastes ja kinkis ülikooli zooloogiamuseumile. Selle sulestikus on kõik hallid toonid enam-vähem oma pigmendi kaotanud ja muutunud valkjateks, kõik mustad suled on muutunud pruunikateks — eumelaniinid feomelaniinideks; nokk ja jalad on normaal-tüübist heledamad. On tähelepanndav, et kogu muutus on toimunud kindla sümmeetria alusel.

Huvitav albinoofiline lind on ka hr. J. Raamoti poolt zooloogiamuseumile annetatud emane sooräts (*Asio fl. flammeus*) (19. joon.), kelle ta laskis 1930. a. 25. septembril Tartu ligidal Ülenurmes. Üldiselt on selle linnu sulestiku värvuse muutus toimunud peaaegu samal viisil nagu eespool-mainitud hallvareselgi — feomelaniinid on haihtunud ja eumelaniinid on muutunud feomelaniinideks; säilinud on eumelaniinid vaid silma lähema ümbruse sulgedel. Nokk

ja küünised on natuke heledamad kui normaalsel linnul; silmad on tavalise värvusega.

Märgendamist väärrib, et kõik eespool-loendatud albinootilised linnud, kelle sugupool on kindlaks määratud, arvult kolm, kuuluvad emaste hulka.

Kirjandust: Görnitz, K. 1923. Versuch einer Klassifikation der häufigsten Federfärbungen. Journ. f. Ornith., Bd. 71. — Id — 1923. Über die Wirkung klimatischer Faktoren auf die Pigmentfarben der Vogelfedern. Journ. f. Ornith., Bd. 71. — Rensch, B. 1925. Die Farbabweichungen der Vögel. Journ. f. Ornith., Bd. 73.

